



כלכלת בעזרת השם

מתוך "נפלאות הבריאה"

מלקט ועורך: ש. אייזיקוביץ

eisikovits1@gmail.com

הגיליון מופיע באתר 'לדעת' וכן ניתן לקבלו לאימייל מדי שבוע על ידי שליחת בקשה. eisikovits1@gmail.com,

058-4852-443

אודה לכם אם תעבירו את העלון לאנשי הקשר שלכם או כתובות של מעוניינים בעלון. אשמח לקבל הערות מחכימות ובל"נ אשתדל להתייחס אליהם. גם רשות להדפיס / לחלק / להעתיק / לשמור. - בשעת הצורך הרשות נתונה לאמור מהדברים שבעלון אף שלא בשם אומרם. אך הבא להדפיס וידפיס בשם אומרם. יביא גאולה לעולם. כמו כן יש אפשרות לקבל כל עלון בכל שפה כמעט שתרצו בתרגום של ווארד.

איך באמת פועלת כלכלת בעזרת השם

מחקר חדש מנתח את היומיום של הכלכלה החרדית, ומסביר איך הם מחזיקים מעמד וממה הם חיים בכלל. הוא חושף שיטה כלכלית לגמרי אחרת, יעילה אך גם מסוכנת

שאול אמסטרדמסקי

1 הנה חידה: 70% מהחרדים מחזיקים דירה בבעלותם. בקרב יהודים לא חרדים, מדובר רק ב-63%. מספר הילדים הממוצע במשפחה חרדית הוא שישה. גם אם הדירות שחרדים קונים זולות יחסית, עדיין כל זוג צעיר צריך הון עצמי של 200-500 אלף שקל (ולרוב הורי הכלה נותנים יותר מהורי החתן). אם אלה המספרים, ויש שישה ילדים, זוג הורים חרדים יצטרך כמיליון שקל כדי לסייע לילדיו לרכוש דירות. ובלא מעט משפחות רק האם עובדת, והאב אברך, נטול הכנסה. ואם הם כבר נתנו את ההון העצמי והזוג הצעיר קנה דירה, איך הוא עומד בהחזרי המשכנתא אם גם שם רק האשה עובדת ובן זוגה אברך? מאיפה, מגיע הכסף?

כשתשאלו חרדים הם לרוב יענו: "חסדי שמים". אבל מחקר חדש של מכון ירושלים למחקרי מדיניות מנסה לספק תשובה מבוססת יותר. להכניס את החסדים לאקסל. ולא רק בנוגע לנדל"ן,

אלא גם באופן כללי — איך במדינה כל כך יקרה משפחות חרדיות מצליחות לגמור את החודש? החוקרים ד"ר אליעזר היון, חרדי בעצמו, ואהוד פראוור נתנו למחקר את השם הקולע ביותר שהייתי יכול לחשוב עליו: "מרכיב הנס' בכלכלה החרדית".

2 החוקרים קיימו ראיונות עומק עם 30 חרדים, נשים וגברים, צעירים ומבוגרים, מכל הזרמים, רובם הורים לשמונה-תשעה ילדים. הם גם שוחחו ממושכות עם מומחים לחברה ולכלכלה החרדית. ואז הם ניסו למפות את "מרכיב הנס". הנה כמה קטעים מתוך המחקר שמדגימים אותו. שלמה, אב לשבעה, סיפר לחוקרים: "אחד המחוננים שאל אותי: 'התחייבת הרי 100 אלף שקל עבור הבן. האם הבעיה שלך היא להשיג את הסכום הזה או לשלם אותו?'. כשאמרתי שקשה לי להשיג את הסכום, כי לשלם אני אסתדר בכל חודש, הוא סידר לי מיד הלוואה של 100 אלף שקל אצל מנהל גמ"ח שהוא הכיר בבני ברק, ואני משלם את זה מדי חודש. זה סוג של נס!". שוקי, מרואיין אחר, סיפר כי אחיו הוא אברך שמשתכר 2,100 שקל בחודש, ואשתו מרוויחה עוד כמה אלפי שקלים מעטים. "בתו התארסה והוא ניגש לרב מוכר כדי לשאול מהו הסכום שעליו הוא נדרש להתחייב (לטובת הדירה). אמר הרב: 400 אלף שקל. כששאל את הרב: אבל מאיפה? השיב הרב: השם עוזר לכולם, הוא יעזור גם לך".

חלק מהסיפורים מדגימים מאיפה צצה פתאום עזרה. למשל, עבודה בשחור. או מתנות מפתיעות. אותו שלמה למשל אמר: "אבא שלי יכול לתת פתאום לחגים כסף, 3,000 דולר... גם חמותי עוזרת באופן קבוע. כשיש צורך — אני לא מעז להגיד את זה אבל אשתי יודעת להגיד לה — אז היא יכולה להכניס לנו כמה אלפי שקלים מדי פעם. אין לי מושג מאיפה יש לה כסף". מאיר, אברך ואב לתשעה, הגדיל וסיפר: "יש לי עם הקדוש ברוך הוא סוג של דו-שיח שאני מנהל איתו... אני מסביר לו שאני הבאתי ילדים לעולם ואני מבקש ממנו שייקח בבקשה את האחריות. אני לא מדבר בצורה כזו בוטה כי אני מודע למערכת היחסים בינינו, אבל הוא עוזר לי. זאת התשובה שלי, אין לי תשובה אחרת".

אין שום נס בהתנהלות הכלכלית של החרדים. רק הרבה מאוד ג'אגלינג, ותמיכה רב-חזיתית. של הקהילה, של המדינה, של ההורים. אבל זה עלול להתפוצץ בכל רגע

3 לא רק השם עוזר; החרדים מסבירים שהדרך שלהם להסתדר כלכלית היא אורח חיים שונה מאוד מזה של העולם המערבי. רובם צורכים את המינימום הנדרש, ובזול. הם חיים חיי סגפנות, והקהילה תומכת בעצמה. אבל זה עדיין לא הסבר מספק.

נכון, הם צורכים פחות. והם משלמים פחות, בין השאר משום שיש להם פטנטים שלחילונים אין — הם מתארגנים בקבוצות רכישה. רשת השיווק משנת יוסף, למשל: אתם מתקשרים אליה או נכנסים לאתר שלה, מזמינים מה שרוצים (המלאי מצומצם יחסית לרשתות הרגילות), בוחרים

נקודת איסוף ומגיעים אליה במועד שנקבע מראש לאסוף את הסחורה. וכן, גם אתם יכולים לעשות זאת. זה פתוח לכולם.

מה זה אומר משלמים פחות? לפי המחקר, בהתבסס על נתוני הלמ"ס, ההוצאה של משק בית חרדי ממוצע על מזון היא כ-2,470 שקל לחודש, לעומת 2,667 במשק בית יהודי לא חרדי. לא נשמע הרבה? קחו בחשבון שבמשפחה חרדית יש כמעט פי שניים נפשות (5.15 לעומת 2.8 אצל היהודים הלא חרדים).

אבל למזון מצטרפים עוד סעיפים — דיור ותחזוקה, ביגוד וציוד לבית, בריאות, חינוך ותרבות, תחבורה, תקשורת — וההוצאה החודשית של משפחה ממוצעת מגיעה לכ-14 אלף שקל, לא כולל מסים וביטוח לאומי. ההכנסה של משקי הבית האלה נמוכה בשליש מזו של יהודים אחרים, והתוצאה חייבת להיות מינוס: משק בית חרדי ממוצע מוציא כ-2,600 שקל יותר משהוא מכניס. ואחרי זה הוא עוד קונה לילדים דירות (זולות יותר, כן, אבל עדיין יקרות; שלושה חדרים במודיעין עילית עולים היום 1.8 מיליון שקל, בבית"ר עילית 2.1 מיליון, ואלה הדירות הקטנות). אז איך הם חיים?

4 הנס מורכב מחלקים רבים.

ראשית, הקהילה. לחרדים יש מעגלי תמיכה משלהם, ובראשם הגמ"ח המרכזי — כנראה מוסד גמילות החסדים הגדול במגזר, שמסייע לזוגות צעירים לקנות דירה. הרעיון פשוט: החרדים משלמים לגמ"ח עשרות או מאות שקלים בחודש כל חייהם, מגיל צעיר, וכשילדיהם מתחתנים הגמ"ח מעניק להם הלוואה, ללא ריבית וללא הצמדה, עד לגובה של 240 אלף שקל לילד. את ההלוואה עצמה, או חלק ממנה, הזוג הצעיר עצמו יחזיר, בתשלומים. לחילונים אין סידור כזה. עזרה אחרת מגיעה מהמדינה. הגרלות מחיר מטרה, מחיר למשתכן ודירה בהנחה היו גלגל הצלה ללא מעט צעירים חרדים, כי הן אפשרו להם לקנות דירה עם הון עצמי נמוך יחסית. ויש גם סבסוד של המשכנתא שמיטיב עם החרדים, כי הוא מתעדף את מי שהתחתנו בגיל צעיר ויש להם הרבה אחים. גם בתחומים אחרים המדינה מיטיבה מאוד עם משפחות חרדיות; בארנונה למשל, או במעונות יום.

וההורים עוזרים. למשל, באמצעות משכנתא שהם לוקחים. נגיד שזוג הורים חרדי קנה את הדירה שלו במודיעין עילית בשנת 2000 בפחות ממיליון שקל. היום היא שווה יותר מ-2 מיליון. ברגע שבני הזוג יסיימו להחזיר את המשכנתא שלהם, הם יוכלו לקחת חדשה, על כל הדירה או על חלקה. ועליית ערך הדירה מייצרת להם מקור מימון חדש עבור הילדים. ייתכן שזה אומר שהם יצטרכו להחזיר משכנתא עד יום מותם, אבל מבחינתם זה שווה את זה. גם מאמצים אחרים שווים את זה; המחקר מתאר מקרים שבהם ההורים לא רוצים לקחת משכנתא נוספת, ובמקום זה מוכרים

את הדירה שלהם ועוברים לגור בשכירות, בדירה צנועה יותר, אולי במקום מרוחק יותר, ומשתמשים בכסף כדי לעזור לילדים שלהם לקנות דירה משלהם. אכן, נס.

5 ויש עוד רכיב אחד חשוב.

אם החרדים מצליחים לקחת הלוואות ומשכנתאות במאות אלפי שקלים, המשמעות היא החזרים של אלפי שקלים בחודש, כל החיים. איך עומדים בזה כשלמשפחה יש רק הכנסה אחת, ולא גבוהה במיוחד (ההכנסה הממוצעת של אשה חרדית היא כ-9,000 שקל בחודש)? תשובה שעלתה ברבים מהראיונות עם החרדים במחקר היתה "אנחנו מגלגלים". מתרוצצים מגמ"ח לגמ"ח, מחלטורה לחלטורה, ועד קרנות פילנתרופיות שעוזרות לאברכים.

"נניח שעם הפער החודשי ועם החוב לכל הגמ"חים והבנקים עליי להשיג החודש 20 אלף שקל כדי לכסות את הפער", סיפר ישעיהו, בן 60, אב לשבעה ילדים, רובם כבר נשואים. "בחודש שעבר השגתי גמ"ח של 40 אלף שקל, שכיסה לי את הפער לחודשיים. זאת אומרת שהחודש לא הייתי צריך להשיג כסף כדי לסגור את המינוס. יש גם גמ"חים שמוכנים לתת לך סכום גבוה ולא מבקשים שתחזיר אותו כל חודש, אלא נניח הם רוצים את כל ה-50 אלף שקל בבת אחת עוד שמונה חודשים. כשיגיע הזמן, בעוד שמונה חודשים, אני אסתדר בעזרת השם". מגלגלים.

רוב הכסף בגמ"חים האלה, אגב, מגיע מקהילות חרדיות בחו"ל, שבהן רוב הגברים עובדים, ואפילו בשכר גבוה יחסית. ועל הגמ"חים האלה אין שום פיקוח, שום רגולטור לא אחראי להם. כך שהמדינה לא יודעת מה מידת היציבות שלהם, אם הם בכלל יודעים עד כמה האברכים מגלגלים הלוואות מגמ"ח לגמ"ח ומה גודל הסיכון ליציבות הפיננסית של החברה החרדית ומוסדותיה.

כך שאין באמת שום נס בהתנהלות הכלכלית של החרדים. רק הרבה מאוד ג'אגלינג, ותמיכה רב-חזיתית. מוסר התשלומים של החברה החרדית, לפחות בכל מה שנוגע להחזרי משכנתא, גבוה מאוד — הם יעשו הכל לפני שיפגרו בתשלומים. הבנקים יודעים את זה, ושמחים להלוות להם. הקהילה תומכת בעצמה מאוד, וגם המדינה. כל עוד זה מחזיק, זה מחזיק. אבל עליית מחירי הדירות מביאה את המשפחה החרדית הממוצעת ממש לקצה. זו אחת הסיבות לכך שהחרדים נאבקים עד חורמה נגד כל צעד שנוגע בכסף שלהם, למשל ביטול הסבסוד של המעונות. כל סיכה שתינעץ בבלון הזה עלולה לפוצץ אותו במהירות.